

YARAN SOHBETİ

Fahrünnisa BİLECİK*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük rol oynayan Ahilik teşkilatı, Anadolu'da, Balkanlar'da ve Kırım'da yaşayan Türklerin sosyo-ekonomik ve politik durumlarına XIII. yüzyılın başlarından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar yön vermiş güçlü bir teşkilattır. Bütün esnaf ve sanatkarları bünyesinde toplayarak sıkı bir ahlaki, mesleki ve askeri disiplinden geçirmek amacını taşıyan bu kuruluş, Türk esnaf ve sanatkarları arasında kuvvetli bir dayanışma oluşturmuş, onları, yeni yerleşilen topraklarda rahatça yaşayabilecek ve Bizans sanatkarlarıyla boy ölçüşebilecek seviyeye getirmiştir. Böylece, Anadolu'nun Türkleşmesinde çok önemli bir görev üstlenmiştir.

Selçukluların son döneminde Ankara'da bağımsız bir Ahi Birliği kurulmuştur. İstanbul'un fethinden sonra ise, bu birlik nüfuzunu kaybetmiş, yerini Lonca teşkilatına bırakmıştır. Fakat Ahi teşkilatı ve geleneği, bilhassa bu bölgede varlığını kuvvetle sürdürmeye devam etmiştir. Ayrıca bu müesseseyi kuran Ahi Evren'in ve daha sonra vekillerinin de bu bölgede bulunması devamlılığı destekleyici unsurlardan biri olmuştur.

Abbassiler devrinde Fütüvvet denilen gençlik teşkilatlarının da takipçisi durumundaki Ahilik'in ilkeleri; sabır, samimiyet, cömertlik, yiğitlik, misafirperverlik, sözünde durma, Allah'tan başkasına kul olmama, sürekli gelişme ve kendini yenileme, tevazu, uyumlu olma, hürmet, merhamet, dürüstlük ve iyi kalpliliktir. Bu amaçla, esnaf ve sanatkarlara iş yerlerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi ile mesleğin incelikleri öğretilirken, akşamları toplanılan mahallerde de ahlaki eğitim verilmekteydi. İbni Batuta, Seyahatnamesinde Anadolu'da gezdiği her yerde gençlerin kurduğu bir cemiyetin misafiri olduğunu, büyük hürmet gördüğünü anlatmaktadır. Bu gençlerin bir başkan kontrolünde her akşam bir yerde toplandıklarını, günlük kazançlarını başkana verdiklerini, başkanın da bununla yiyecek alıp toplantı ve eğlence tertipleyerek yabancı ve misafirleri ağırladığını söylemektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da bu toplantılara Ankara civarında, Çankırı, Bolu, Kayseri, Konya, Gümüşhane, Sivas, Kelkit, Balıkesir, Bursa, Kütahya ve Eskişehir'de rastlamaktayız. Ancak isim farklılıkları vardır: Toplantılar; Kayseri, Konya, Sivas yörelerinde "Gezme, oturma, oturak" Gümüşhane, Kelkit taraflarında "Erfene" Kütahya'da "Gezek" Çankırı'da "Yaran (Dostlar) sohbeti" ve bazı yerlerde de "Sıra" olarak adlandırılmaktadır. Bunların ma-

---

* Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

hiyetlerini anlatabilmek amacıyla, Çankırı'daki "Yaran sohbeti"nden kısaca bahsetmek istiyorum.

Bu toplantılar, eğlence görüntüsü altında başlı başına bir ananeler silsilesi, bir içtimai kültür, ahlak nizamı ve milli disiplinin gençliğe aktarıldığı bir okul olmuştur¹ Toplantılar, kış aylarında yapılır. Toplanılacak mahal çok önemlidir. Bunun için şahnişinli evler tercih edilir, evleri böyle olmayanlar olanlardan rica ederlerdi. Şahnişinli dediğimiz ev tipi, üç bölmelidir. Ufak bir koridordan girilen L biçiminde bir salon, bir basamakla inilen meydan, ortada bir ocak, ocağın etrafında sedirler olmalıdır. Ayrıca salonda, biraz yüksekçe ve parmaklıklı bir bölme bulunmalıdır. Burada çalgıcı ve türkücüler oturur. Evler, toplantılar için en iyi şekilde süslenir, ikram hazırlıkları gündüzden yapılır.

Sohbet meclisi, yirmi-yirmi beş kişiden oluşur. Resmi toplantı günlerine, "Ocak günü" denir, haftada bir defa yapılır. Toplantıda büyük baş ağa ve küçük baş ağa olmak üzere iki başkan bulunur. Bu başkanlara göre topluluk ikiye bölünür. Genellikle büyük baş ağa kolu 12-13 kişi, küçük baş ağa kolu ise 11-12 kişi olur. Bu kişilere yaran adı verilir. Bir de hizmet için ücretle tutulan Çavuş vardır.

İlk olarak bir hazırlık toplantısı yapılır. Buna "Erfene Gecesi" (masrafa eşit iştirak) denir. Bu toplantıda yasaklar, ikramın cinsi, kalitesi, kap sayısı, yakılacak ışık miktarı, toplantıların sırası, gündüz toplantıları için yer ve herkesin nereye oturacağı tartışılır. Temel yasaklar bellidir. Bunlar, yalan, içki, kumar, zina, hırsızlık gibi durumlardır. Ayrıca sigara içmek, kahveye gitmek ve küfretmek de yasaklanabilir. İkramın cinsi, miktarı ve yakılacak ışık sayısı - elektrik geldikten sonra bu adet kalkmıştır- yaranın ekonomik bakımdan en güçsüz olanına göre ayarlanır ve kimse bunun dışına çıkamaz. İkram genellikle çorba, etli pilav ve helvadan oluşur.

Çalgıcılar baş ağa tarafından ücretle tutulur. Yaran çalgı çalamaz. Ancak mahalli oyunları bilmek ve öğrenmek zorundadır.

Yaran sohbetini tertipleme sırası kendisine gelen yarana "Ocak sahibi" denir. Toplantılarda herkes kendi yerine oturmak zorundadır, başka yere oturamaz. Bu sıra kıdeme göre tespit edilir. Yaran, toplantılarda zıvka, cepken veya üç etek giymeli, ayaklarında sarı çizme veya mest, başlarında poşu olmalıdır.

¹ Necati Asım Uslu, "Çankırı Yaran Sohbetleri ve Oğuz Töresi I", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ekim 1986, Sayı 4, 40-63.

Toplantılarda büyük baş ağanın hareketleri dikkatle takip edilir. O kahve içmeden kimse içemez, otururken ayak değiştirmese kimse ayak değiştiremez, yemeğe başlamazsa kimse yiyemez. Emirleri ise genellikle bakışları ve göz işaretleri ile verir. Bunlara uymayanlar cezalandırılır.

Yaran sohbetine iki türlü misafir kabul edilir: Kahve misafiri; gelir, kahve içer, oyunları seyreder ve gider. Yemek misafiri ise, ayrıca yemeğe kalır. Misafirlere, gitme zamanının geldiği ikaz kahvesi ile hatırlatılır.

Yasalara uymayan ve herhangi bir suç işleyen yaran için, toplantı sırasında mahkeme kurulur ve ceza verilir. Mahkemede sadece yaran bulunabilir. Toplantı gecesini mahkeme edilecek biri varsa, pilav tepsininin onun önüne gelen kısmına bir kaşık batırırlar. Bu, onun suçluluğunu ilan eder.

Mahkemelerin işleyişini şu örnek çok güzel ifade etmektedir: Bir toplantıda yarandan biri güveç cezasına çarptırılır. Herkese güveç yaptırır. Ancak içlerinden bir yaran bu ziyafete gelmez. Bunun üzerine hakkında dava açarlar. O da, bir yakını öldüğü için gelemediğini söyleyince başka bir yaran, cenazesi olduğu halde neden kendilerine haber vermediğini sorar. Böylelikle o yarana büyük bir ceza verirler. Yaranın en büyük özelliklerinden biri de düğün, sünnet, cenaze gibi merasimlerde birbirlerine destek olmaları, acılarını ve sevinçlerini paylaşmalarıdır. Mahkeme neticesinde yarandan atılan kişi Çankırı'da barınamaz, gider.

Toplantılarda şu sıraya riayet edilir: Kahve ikramı, mahalli türkülerin söylenmesi, misafirlerin toplantıya katılması, gazel, uzunhava ve koşma ile bir fasıl, mahalli oyunlar, yemek ikramı, tekrar kahve ikramı, fasıl, ocak devri merasimi -gelecek toplantının kimde olacağı-, misafire ikaz kahvesi, mahkeme, bitiş kahvesi, aşr-ı şerif ve fatiha okunması, sohbet evinden sabaha karşı ayrılış.

Bu şekilde yirmi beş yaran da toplantı yapar. En son toplantıları büyük baş ağa ve küçük baş ağa şanlarına yakışacak şekilde hiç bir şeyi eksik etmeden düzenlerler.

Yaran sohbeti bünyesinde yukarıda sözü edilen Ahilik ilkeleri ziyadesiyle yaşamaktadır. Eline, beline, diline hakim olmak, cömert ve misafirperver olmak, başkana tam itaat etmek, kusursuz edep anlayışı, sırrı dışarıya vermemek, tam bir dayanışma içinde olmak, acı ve sıkıntıya katlanmak - toplantılarda oynanan "Samur simit" oyunu acıya dayanıklılığı ölçer-, yiğit ve cesur olmak sohbetin en belirgin özellikleridir. Ayrıca eski Türk törelerinin de bu toplantılardaki varlığı önemlidir. Eski Türklerde boy nizamı, il nizamı yani beylerin maiyeti ile toplanıp, divan kurması, şölenli, eğlenceli

yemekler tertip etmesi çok yaygındır. Bu toplantıların çekirdek devleti oluşturan yapılarını, tam ve sarsılmaz otorite anlayışını, icranın işleyişi ve kanunların mevcudiyetini yaran sohbetlerinde de görmekteyiz.

Eski Türk töreleri, fütüvvet anlayışı ve Ahilik esaslarının yaşayan bir temsilcisi olan yaran sohbeti, adeta geçmişi günümüze bağlayan bir köprü görevini üstlenmiştir. Gelecek nesillere de yol gösterici olacağı inancındayım.

Bibliyografya

1. *Ahilik Kültürü Haftası 1995 Yılı İstanbul Paneli*, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği Yayınları, İstanbul 1996.
- 2- *Ahilik ve Esnaf, Konferanslar ve Seminer Metinler Tartışmalar*, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği Yayınları, İstanbul 1986.
- 3- Uslu, Necati Asım, “Çankırı Yaran Sohbetleri ve Oğuz Töresi I-II”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Sayı 1-4, Özal Matbaası, İstanbul 1986 (Ekim)-1987 (Ocak), 40-63, 57-64.
- 4- *Meydan Larousse*, “Ahilik maddesi”